

українського суспільно-політичного й культурного життя. Вона сміливо викриває російську імперську політику супроти молоді української наддніпрянської преси початку ХХ століття, яка й у подальші роки тоталітарного режиму гальмувала розвій національної періодики: репресії проти видавців і редакторів, періодичні погроми в редакціях національних виданнях, нав'язування синдрому меншовартості.

Характеристика україномовних видань не була у Лесі Українки статичною, вона трансформувалася адекватно до зміни політики редакцій щодо національного питання. Леся Українка скрупульозно підходила до вибору періодичного журналу, з яким планувала співпрацювати, уважно вивчаючи їх редакційну політику, співвідносячи їх програмові принципи зі своїми світоглядними переконаннями. Так, вона чесно вмотивовує Осипу Маковею свою відмову працювати, в редактованому ним львівському виданні «Народна часопись»: «З Ваших слів про неї я не набралась великого довір'я до цього офіційного органу. Бувши у Відні, я бачила перші числа цієї часописі – вони мені не сподобались, мені здалось, що редакція грає в ляльки з народом...» [1, с. 180].

Дбаючи про високий рівень й авторитет української періодики, у листах до пресових діячів публіцистка висловлювала раціональні поради щодо редакційної політики національних видань. Так, у листі до Олени Пчілки, вона радить накопичити для ініційованого І. Франком жіночого збірника «Перший вінок» достатню кількість матеріалу, щоб «не гаючись випускати випуск за випуском, не чекаючи, звичайно, поки попередні випуски розійдуться», разом з тим Леся Українка переконана, що в цій справі вартувало б «об'явити пренумерату на всі випуски разом і на кожний окремо, то, може би, скоріше і краще розходилося, а щодо «поваги», то так, може, ще й поважніше вийде» [2, с. 95].

Таким чином, журналістичкознавчі настанови Лесі Українки й до сьогодні залишаються актуальними для творців національного медійного поля, особливо злободенними залишаються її вимога для українських журналістів – ретельно вивчати й засвоювати світовий досвід журналістики, який би сприяв підвищенню репутації національної преси.

Джерела та література

1. Косач-Кривнюк О. Леся Українка: хронологія життя і творчості / Ольга Косач-Кривнюк. – Нью-Йорк, 1970. – 999 с.
2. Українка Леся. Зібрання творів : у 12 т. / Леся Українка. – К. : Наук. думка, 1978. – Т. 10. – 544с.

Ірина Акіншина
м. Луганськ

ПРЕСА ПЕРІОДУ ОКУПАЦІЇ 1941–1943 РР. ПРО СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО СХОДУ УКРАЇНИ

Преса, виконуючи свою інформаційну функцію, завжди відбиває хід соціальних, економічних, культурних процесів, які відбуваються в той чи інший час у тій чи іншій країні. Необхідність широкого й глибинного дослідження періодики 1941 – 1943 рр. у східному регіоні України

зумовлюється тим, що вона була не лише потужним та діяльним фактором ідеологічно-пропагандистського впливу на місцеве населення, але й наймасовішим засобом інформування про події місцевого життя. З більшою чи меншою періодичністю вона фіксувала всі події поточного періоду, відбивала життя суспільства за минулий проміжок часу, оскільки «...газета – періодичне газетне видання, яке виходить через короткі проміжки часу, яке містить офіційні матеріали, оперативну інформацію та статті з актуальних суспільно-політичних, наукових, виробничих та інших питань...» [1, с. 264].

Газети надають можливість відновити безперервну картину тих процесів, які проходили в регіоні протягом 1941 – 1943 рр. Періодичні видання Східної України, постійно відбираючи соціально значущу для сучасників інформацію, щодня одержували відомості про найважливіші події та явища місцевого життя, синхронно та систематично відбивали їх. Дослідник, який використовує пресу, через неї знайомиться з процесом формування громадської думки. При цьому варто зазначити, що газетна публіцистика окупаційного періоду (втім, як і будь-яка інша) несе в собі подвійний шар інформації: про події, нею відбиті, й про ставлення до цих подій, їхню інтерпретацію авторами та видавцями преси.

Особлива цінність періодики того часу полягає в наявності як притаманних їй публіцистичних жанрів, так і друкованої на її шпальтах суто офіційної інформації, актової та діловодної документації.

Отже, періодика Східної України часів німецько-фашистської окупації є документальним свідченням подій доби. Вона допомагає у висвітленні соціально-економічного, духовного життя регіону в 1941 – 1943 рр.

Як відомо, аграрна політика нацистів на зайнятій території була підпорядкована стратегічній меті – забезпеченню безперебійного постачання Німеччини, у тому числі вермахту, продовольством. І хоча остаточне вирішення аграрного питання на окупованій території відкладалося на «післявоєнний період», ряд матеріалів періодичних видань дозволяє скласти уяву про тенденції та основні напрями поточної політики нацистів у сфері аграрних відносин.

Незважаючи на те, що публікації окупаційної преси з питань стану сільського господарства залучалися дослідниками в наукових доробках, лише в одній з праць зустрічається посилання на газету, яка видавалася на теренах регіону. Тому проблема використання інформаційних можливостей періодичних видань при висвітленні аграрних відносин на сході України під час окупації є досить актуальною.

Метою статті є аналіз матеріалів газет періоду німецько-фашистської окупації з питань відновлення та реструктуризації сільського господарства України на окупованій території.

Уже з березня 1942 р. на шпальтах видань, які існували на той час і примірники яких збереглися, активно мусувалося питання, присвячене виданню законодавства про «новий аграрний лад». Лише в 27 номерах газети «Донецкий вестник» за березень – травень 1942 р. була вміщена 51 публікація з питань сільського господарства, причому 23 з них тією чи іншою мірою торкалися реалізацій положень нового аграрного законодавства.

Воно розглядалося в якості революційної події в долі українського селянства. Не випадково назва першої публікації вищезазначеного видання, яка стосувалася нового аграрного закону, – «Новое распоряжение о землеиспользовании» [2, с. 3] – супроводжувалася підзаголовком «От колхоза к индивидуальному землеиспользованию. Разрушающее влияние большевизма будет устранено». У той самий час зазначалося, що «...перехід від більшовицького рабського існування до нового аграрного порядку настане не одразу ж із-за тієї причини, що саме в цій галузі безпосередній перехід може дуже хворобливо відбитися» [2, с. 3].

Найдокладніший коментар нового аграрного законодавства було подано у великій передовій статті «Крестьяне!» [3, с. 2], структура якої складалася з наступних пунктів: «Каждому трудящемуся крестьянину – своя земля», «Новый земельный порядок – подарок крестьянству», «Что означает для сельского хозяйства отмена колхозного строя», «Распоряжение о новом земельном законе уже вышло», «Все законы и постановления бывшего советского правительства отменены», «Общественное хозяйство», «Земледельческий Союз».

Відповідно до тексту цієї публікації перетворення колгоспів на «громадські господарства» було першим етапом проведення реформи. Зазначалося, що утворені господарства мали працювати за вказівками німецького сільськогосподарського управління. Присадибна ділянка селянина була оголошена його приватною власністю, причому передбачалася можливість її збільшення за умови, «...що цю збільшену присадибну ділянку ти будеш обробляти... своїми власними засобами, без шкоди для праці в громадянському господарстві» [3, с. 3].

Наступний етап аграрної реформи передбачав створення «землеробських союзів», у яких за умови виконання громадським господарством своїх обов'язків передбачалася передача землі для індивідуального обробітку та індивідуального користування. Стаття визначала систему роботи в «землеробському союзі», який «...у відповідності з вказівками німецького сільськогосподарського Управління встановлює план обробітку землі. Поля обробляються спільно. Посівні роботи і збір врожаю з одержаної землі кожен провадить сам. Кожен селянин одержує земельний наділ однакових розмірів, але в залежності від обставин буде також взята до уваги кількість працездатних членів родини...» [3, с. 3].

У статті також містилася згадка про те, що надалі, «...в залежності від місцевих умов і можливо забезпечення реліктом і робочою силою, необхідними для самостійного господарювання, земля може бути поділена на одноособові селянські господарства...» [3, с. 3], проте про конкретні терміни здійснення цього заходу нічого не говориться.

Те, що висвітленню цих заходів приділялося важливе значення, засвідчується появою на шпальтах газет нарисів, репортажів та листів: «Збільшення садибних земель» [4, с. 3], «Благодарность крестьян Чистяковского округа» [5, с. 2], «Сбывается заветная мечта крестьянина» [6, с. 3], «На историческом празднике в Омельнике» [7, с. 2], «Надел земли лучшим общинным хозяйством Сталинской области» [7, с. 4], «Роботящому селянинові – власну землю» [8, с. 2], «Відповідь райхміністра» [9, с. 2].

Матеріали періодичних видань свідчать, що перетворення, розподіл громадських господарств на «землеробські союзи» розпочалося лише восени 1942 р. Тоді, згідно з публікацією «На родных степях, в родных домах воцарятся свобода и счастье» [10, с. 2], община с. Доля Юзівської області 19 вересня була реорганізована на 12 десятидвірок, товариств зі спільного обробітку землі.

У червні 1943 р. на шпальтах декількох періодичних видань регіону (що є доказом тієї значної інформаційно-пропагандистської ролі, яка відводилася періодиці з боку окупаційної адміністрації) з'явився текст «Декларації німецького уряду про приватну власність селян на землю у звільнених областях». Згідно з її положеннями, «...земля, яка при проведенні цього землеустрою була відведена для постійного одноособового користування, визнається приватною власністю цих селян» [7, с. 31]. Проте текст цієї декларації на шпальтах видань не супроводжувався коментарями.

У якості прикладу взаємоперевірки матеріалів преси та встановлення їх достовірності варто розглянути публікації, присвячені стану млинарства на Ворошиловградщині. Так, згідно з даними однієї з них – «Млинарське господарство на піднесенні» [4, с. 2], у Ворошиловградській області з 24 олійниць, 42 крупорушок та більш ніж 60 млинів (очевидно, тих, що діяли до окупації) у жовтні 1942 р. функціонувало 19 олійниць, 34 крупорушки та 48 млинів. Якщо ці відомості й перебільшено, то в незначній кількості, оскільки в статті «Борошняно-олійну та хлібопекарську промисловість відновлено» [11, с. 4] фігурує цифра в 60 млинів та олійниць, уведених до експлуатації у Ворошиловградській області на 1 січня 1943 р.

Певною мірою відомості преси дають уявлення й про особливості організації сільського господарства на окупованій території, діяльність районних, окружних, обласних земельних управ та комендатур.

Безумовно, сільське господарство, його продукція мали слугувати, перш за все, інтересам Німеччини. Значною мірою проблема забезпечення окупантів продукцією сільського господарства розкривається за допомогою численної офіційної інформації – насамперед оголошень – про норми оподаткування сільських господарств яйцями, медом, молоком та іншими сільськогосподарськими продуктами.

Варто зазначити, що за умов хронічної нестачі реманенту тягової сили сільському господарству регіону з боку господарчих органів окупантів надавалася певна матеріальна допомога з метою максимального одержання продовольства та сировини. Про це свідчать публікації «Первая партия тракторов из Германии» [12, с. 2], «Лучший участок» [13, с. 4], «45 вагонов сельхозорудий» [2, с. 3], «Друга обласна нарада агрономів» [3, с. 3], «Цьогорічні жнива» [14, с. 4], «Допомога Німеччини» [15, с. 3].

За цими матеріалами можна встановити, що на кінець 1942 р. до Юзівської області було завезено 17 тракторів марки «Ланс-Бульдог», 40 складних молотарок, 4080 двокорпусних плугів, 2980 культиваторів, 72000 ручних кіс, 100000 грабель [10, с. 4]. Крім того, було одержано 15 тонн карбїду та один вагон тракторних запчастин [10, с. 3].

Сільське господарство регіону за умов окупації відчувало гостру нестачу фахівців-агрономів. Публікації преси свідчать про створення з метою

виправлення становища при Юзівському обласному агроуправлінні півторамісячних курсів помічників агрономів [16, с. 3], а також про наміри відкриття таких курсів у Ворошиловграді [17, с. 4].

Ряд матеріалів, у тому числі офіційного походження, відбиває факти залучення мешканців міста для проведення польових робіт. У якості тієї категорії населення, яка могла допомогти при розв'язанні нагальних потреб сільського господарства, розглядалися школярі. Адміністративне розпорядження 16-43 коменданта м. Костянтинограда (Краснограда) Рітмайстера торкалося залучення всіх учнів шкіл міста, починаючи від 11 років, під час літніх канікул до робіт із збирання врожаю [18, с. 2]. Як зазначалося в газеті, літня робота дітей «...не тільки звільнить значну кількість дорослих робітників для виконання важкої і відповідальної роботи, але й ознайомить дітей з роботами на городі, в саду тощо» [18, с. 3].

Питання залучення школярів до сільгоспробіт порушувалося і в кореспонденції «Учащиеся помогут взрослым в сборе подсолнечника» [7, с. 3] начальника відділу виховання Юзівської міської управи Ф. Смирнова. Очевидно, ця публікація стала відгуком на заклики про допомогу у збиранні врожаю соняшникових культур, які було надруковано раніше в газеті «Донецкий вестник» [5, с. 2].

При розгляді окупаційної преси сходу України варто зазначити, що її матеріали з питань сільського господарства мали й прикладне, практичне значення, оскільки знайомили читача з раціональними способами ведення сільського господарства. Так, лише у 23 номерах щотижневого видання «Нова Україна», призначеного для села, за серпень 1942 – січень 1943 рр. було надруковано 46 матеріалів з практичними порадами, розрахованими як на пересічного селянина, так і на фахівця сільського господарства (агронома, зоотехніка). У 13 номерах цього видання зустрічається рубрика «Календар сільськогосподарських робіт», у якій указувався найбільш вдалий час для проведення тих чи інших робіт. У газетах «Донецкий вестник», «Нова Україна» діяла рубрика «Поради агронома», а в часописі «Українська земля» – «Поради селянам» та «Агротехнічна сторінка».

У якості прикладів назв тих матеріалів, які мали за мету надання корисної інформації для ведення сільського господарства, варто навести такі: «Більше сіймо просапних культур» [19, с. 3], «Когда что садить и сеять в грунт» [20, с. 4], «Усилить борьбу с садовыми вредителями» [21, с. 4], «Правильный уход за молодняком» [16, с. 4], «Зразково підготуватися до зимівлі худоби» [22, с. 4], «Підвищимо врожайність у наступному році» [23, с. 3], «Поради машиністам молотарок» [4, с. 4].

Газети, будучи важливим елементом пропагандистської системи, намагалися здійснювати свою функцію шляхом друкування на своїх шпальтах гасел – закликів, орієнтованих не тільки на свідомість, але й на залякування місцевого сільського населення. Вони мали, зокрема, такий зміст: «Землероби! Покажіть свою працьовитість і працездатність!» [11, с. 1], «Селяни! Ще два дні ви зможете сіяти! Не забувайте свій святий обов'язок перед Батьківщиною і народом! Не дивіться на час! Використовуйте день від сходу до заходу сонця! Ви – годувальники самих себе, міст і сіл!» [24, с. 4], «Селяни! Ви користуєтеся дорогоцінним добром – землею. Усвідомлюйте

ваш святий обов'язок. Хто не виконає цей обов'язок, той буде виключений з селянського стану і не матиме права на власну землю» [25, с. 1]. Їх мета полягала в тому, щоб шляхом демагогічних обіцянок, апелювання до почуттів «селян-власників» змусити їх працювати якомога інтенсивніше і ретельніше на користь окупантів.

Таким чином, періодичні видання сходу України містили інформацію, що відбивала хід та пропагандистське забезпечення організаційних перетворень у сільському господарстві, його матеріально-технічний стан та ступінь використання в інтересах окупаційної влади. Розроблена тема потребує подальшого вивчення для заповнення невідомих лакун історії нашого краю за допомогою документальних джерел тієї доби.

Джерела та література

1. Кушнарєнко Н.Н. Документоведение : учебник / Н.Н. Кушнарєнко. – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2000. – 460 с.
2. Донецкий вестник. – 1942. – 5 марта.
3. Донецкий вестник. – 1942. – 12 марта.
4. Нове Життя. – 1943. – 31 серпня.
5. Донецкий вестник. – 1942. – 23 апреля.
6. Донецкий вестник. – 1942. – 26 апреля.
7. Донецкий вестник. – 1942. – 21 мая.
8. Донецкий вестник. – 1943. – 25 апреля.
9. Донецкий вестник. – 1942. – 2 апреля.
10. Донецкий вестник. – 1942. – 22 сентября.
11. Нове Життя. – 1943. – 18 березня.
12. Донецкий вестник. – 1942. – 29 марта.
13. Донецкий вестник. – 1942. – 2 июня.
14. Наконечный С.И. «12-08» не выходит на связь / С.И. Наконечный. – Донецк : Донеччина, 1998. – 255 с.
15. Нове Життя. – 1942. – 6 листопада.
16. Донецкий вестник. – 1942. – 12 февраля.
17. Нове Життя. – 1942. – 26 вересня.
18. Відбудова. – 1942. – 29 грудня.
19. Донецька газета. – 1943. – 3 січня.
20. Донецкий вестник. – 1941. – 14 декабря.
21. Донецкий вестник. – 1941. – 18 декабря.
22. Нове Життя. – 1942. – 16 жовтня.
23. Нове Життя. – 1942. – 15 листопада.
24. Нове Життя. – 1943. – 9 лютого.
25. Нове Життя. – 1943. – 17 квітня.

**Ірина Недошитко
м. Тернопіль**

КОМУНІКАТИВНО-ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК РІЗНОВИД ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ ЦЕРКВИ

Комунікаційно-інформаційна діяльність є важливим фактором у людському суспільстві та в Церкві зокрема. Вона є основою прогресу та